

ACTA HISTRIAE

31, 2023, 4

UDK/UDC 94(05)

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper
Società storica del Litorale - Capodistria

ACTA HISTRIAE

31, 2023, 4

KOPER 2023

ISSN 1318-0185
e-ISSN 2591-1767

UDK/UDC 94(05)

Letnik 31, leto 2023, številka 4

**Odgovorni urednik/
Direttore responsabile/
Editor in Chief:**

Darko Darovec

**Uredniški odbor/
Comitato di redazione/
Board of Editors:**

Gorazd Bajc, Furio Bianco (IT), Stuart Carroll (UK), Angel Casals Martinez (ES), Alessandro Casellato (IT), Flavij Bonin, Dragica Čeč, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Lucien Faggion (FR), Marco Fincardi (IT), Darko Friš, Aleš Maver, Borut Klabjan, Urška Lampe, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Žiga Oman, Jože Pirjevec, Egon Pelikan, Luciano Pezzolo (IT), Claudio Povoło (IT), Marijan Premović (MNE), Luca Rossetto (IT), Vida Rožac Darovec, [Andrej Studen], Boštjan Udovič, Marta Verginella, Salvator Žitko

**Uredniki/Redattori/
Editors:**

Lara Petra Skela, Žiga Oman, Urška Lampe, Boštjan Udovič, Veronika Kos

**Prevodi/Traduzioni/
Translations:**

Gorazd Bajc (it.), Lara Petra Skela (angl.)

**Lektorji/Supervisione/
Language Editors:**

Žiga Oman (angl., slo.), Gorazd Bajc (it.), Lara Petra Skela (angl.)

**Izdajatelj/Editori/
Published by:**

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria® / Institut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente®

Sedež/Sede/Address:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, SI-6000, Koper-Capodistria, Garibaldijeva 18 / Via Garibaldi 18, e-mail: actahistriae@gmail.com; https://zdjp.si/en/p/actahistriae/

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Naklada/Tiratura/Copies:

300 izvodov/copie/copies

**Finančna podpora/
Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije / Slovenian Research and Innovation Agency, Mestna občina Koper

**Slika na naslovnici/
Foto di copertina/
Picture on the cover:**

Pretep na podežlju, Pieter Brueghel ml., 1610 / Una rissa in campagna, Pieter Brueghel il Giovane, 1610 / A Country Brawl, Pieter Brueghel the Younger, 1610 (Wikimedia Commons).

Redakcija te številke je bila zaključena 15. decembra 2023.

Revija Acta Histriae je vključena v naslednje podatkovne baze / Gli articoli pubblicati in questa rivista sono inclusi nei seguenti indici di citazione / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: CLARIVATE ANALYTICS (USA): Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, Arts and Humanities Citation Index (A&HCI), Journal Citation Reports / Social Sciences Edition (USA); IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); International Bibliography of the Social Sciences (IBSS) (UK); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); DOAJ.

To delo je objavljeno pod licenco / Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY-NC 4.0.

Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdjp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website [http: https://zdjp.si/en/](https://zdjp.si/en/).

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Žiga Oman: Enmity After the Feud: Violence and Its Control in Inner Austria, 1500–1750	529
<i>L'inimicizia dopo la faida: la violenza e il suo controllo nell'Austria Interiore, 1500–1750</i>	
<i>Sovražnost po fajdi: nasilje in njegov nadzor v Notranji Avstriji, 1500–1750</i>	
Jeppe Büchert Netterstrøm: Feuding and Peacemaking among Peasants in Seventeenth-Century Denmark	587
<i>Faide e riconciliazione tra contadini nella Danimarca del seicento</i>	
<i>Fajde in pomirive med kmeti na Danskem v 17. stoletju</i>	
Vicent M. Garés Timor: Los hermanos Colomer de Valldigna ¿salteadores o miembros de una facción?	607
<i>The Colomer Brothers from Valldigna: Robbers or Members of a Faction?</i>	
<i>Brata Colomer iz Valldigne: roparja ali člana frakcije?</i>	
Umberto Cecchinato: Everyday Violence and Natural Disasters in Early Modern Treviso. News of Homicides in the <i>Libro Macaronico</i> of Zuanne Mestriner (1682–1731)	627
<i>Violenza quotidiana e calamità naturali nella Treviso di età moderna.</i>	
<i>Notizie di omicidi nel Libro macaronico di Zuanne Mestriner (1682–1731)</i>	
<i>Nasilje in naravne nesreče v zgodnje novoveškem Trevisu. Novice o ubojih v Libro macaronico Zuanneja Mestrinerja (1682–1731)</i>	
Alejandro Llinares Planells: The Songs of the Scaffold: Characteristics, Creation, and Diffusion of Execution Ballads in Sixteenth- and Seventeenth-Century Catalonia	647
<i>Canzoni da patibolo: caratteristiche, creazione e diffusione della letteratura dei giustiziati in Catalogna nei secoli XVI e XVII</i>	
<i>Pesmi z morišča: značilnosti, nastanek in razširjanje balad o usmrtitvah v Kataloniji 16. in 17. stoletja</i>	
Andrew Vidali: When Peace is not Enough. Marco Michiel and the Council of Ten in Early Sixteenth-Century Venice: Shifting Judicial Paradigms and Noble Violence ...	673
<i>Quando la pace non è sufficiente. Marco Michiel e il consiglio dei dieci nella Venezia di inizio cinquecento: paradigmi giudiziari in cambiamento e violenza nobiliare</i>	
<i>Ko mir ni dovolj. Marco Michiel in Svet desetih v Benetkah na začetku 16. stoletja: spreminjanje sodnih paradigem in plemiško nasilje</i>	

Amanda Madden: The Peace and the Duel; the Peace in the Duel 689
La pace e il duello; La pace nel duello
Mir in dvoboj; Mir v dvoboju

Matjaž Grahornik: Duelling in the Habsburg Hereditary Lands,
 1600–1750: Between Law and Practice 707
I duelli nelle terre ereditarie asburgiche, 1600–1750: tra legge e pratica
Dvoboji v habsburških dednih deželah, 1600–1750: med zakoni in prakso

Darko Darovec: The Genesis of Koper Medieval Statutes (1238–1423) 743
La genesi degli statuti medievali di Capodistria (1238–1423)
Geneza koprskih srednjeveških statutov (1238–1423)

Darja Mihelič: Gli statuti di Capodistria e la vita cittadina 777
Medieval Statutes of Koper and City Life
Koprski srednjeveški statuti in mestno življenje

Martin Bele: Grad Lušperk in njegovi prebivalci med 13. in 15. stoletjem 807
Il castello di Lušperk e i suoi abitanti tra il duecento e il quattrocento
Lušperk Castle and its Inhabitants Between the Thirteenth and Fifteenth Centuries

POROČILA RELAZIONI REPORTS

Veronika Kos: Conference Report on *After the Feud? Dispute Settlement*
Between Custom and Law in Early Modern Europe, 21–22 June 2023,
 Maribor & Čentur (online) 831

Veronika Kos: Conference Report on *Violence and its Control in*
Early Modern Europe, 4–5 July 2023, York 834

Prvih osem člankov v tej številki Acta Histriae je nastalo iz prispevkov za mednarodno spletno konferenco After the Feud? Dispute Settlement Between Custom and Law in Early Modern Europe. Konferenca je bila del podoktorskega projekta Z6-3223 Reševanje sporov med nižjimi sloji v baročni Notranji Avstriji: med fajdo in kazenskim pravom, ki ga je financirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) v letih 2021–2023, ter raziskovalnega programa P6-0435 Prakse reševanja sporov med običajnim in postavljenim pravom na območju današnje Slovenije in sosednjih dežel, ki ga sofinancira ARIS v letih 2022–2027./I primi otto articoli in questo numero di Acta Histriae provengono dagli interventi presentati alla conferenza internazionale online After the Feud? Dispute Settlement Between Custom and Law in Early Modern Europe. La conferenza faceva parte del progetto di post-dottorato Z6-3223 La risoluzione delle controversie plebee nell'Austria Interiore nel periodo barocco: tra faida e diritto penale, finanziato dall'Agenzia slovena per la ricerca e l'innovazione (ARIS) nel periodo 2021–2023 e dal programma di ricerca P6-0435 Pratiche di risoluzione dei conflitti tra diritto consuetudinario e statuario nell'area dell'attuale Slovenia e dei suoi territori limitrofi, cofinanziato dall' ARIS nel periodo 2022–2027./The first eight papers in this issue of Acta Histriae originate from papers for the international online conference After the Feud? Dispute Settlement Between Custom and Law in Early Modern Europe. The conference was part of the post-doctoral project Z6-3223 Plebeian Dispute Settlement in Baroque Inner Austria: Between Feud and Criminal Law, funded by the Slovenian Research and Innovation Agency (ARIS) in 2021–23, and the research programme P6-0435 Practices of Conflict Resolution Between Customary and Statutory Law in the Area of Today's Slovenia and Its Neighbouring Lands, co-funded by ARIS in 2022–27.

GRAD LUŠPERK IN NJEGOVI PREBIVALCI MED 13. IN 15. STOLETJEM

Martin BELE

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, Koroška cesta 160, 2000 Maribor
e-mail: martin.bele@gmail.com

IZVLEČEK

Članek obravnava doslej slabo raziskan grad Lušperk v bližini Zreč in njegove prebivalce, zlasti vprašanje njihovega izvora. Grad so v 13. stoletju zgradili na posesti Krške škofije, njegove prebivalce pa v pisnih virih pogosto srečujemo kot priče, večkrat v povezavi s Krškimi škofi, z gospodi Žovneškimi (oziroma grofi Celjskimi) ter grofi Vovbrškimi, čeprav ne kaže, da bi v politiki imeli pomembnejšo vlogo. V teku 15. stoletja je grad vse bolj propadal, v času celjsko-habsburške fajde je bil poškodovan, zatem pa je ostal v ruševinah.

Ključne besede: Lušperk, Maribor, vojvodina Štajerska, Habsburžani, gospodje Mariborski, grofje Celjski, Krška škofija

IL CASTELLO DI LUŠPERK E I SUOI ABITANTI TRA IL DUECENTO E IL QUATTROCENTO

SINTESI

L'articolo tratta del finora poco studiato castello di Lušperk (Luschberg) e dei suoi abitanti, con uno sguardo particolare alle loro possibili origini. Il castello, situato vicino all'odierna Zreče, fu eretto nel Duecento sul territorio della Diocesi di Gurk (Krka), e i suoi abitanti sono frequentemente citati nelle fonti scritte come testimoni, spesso in relazione ai vescovi di Gurk, ai Signori di Sanneck (Žovnek, successivamente i Conti di Cilli) o ai Conti di Heimbürg (Vovbre), anche se non sembrano aver svolto un ruolo particolarmente rilevante nella politica. Nel Quattrocento il castello andò in decadimento, gravemente danneggiato durante la faida tra i Cilli e gli Asburgo, e da allora rimase in rovina.

Parole chiave: Lušperk/Luschberg, Maribor, Ducato di Stiria, Asburgo, Signori di Maribor, Conti di Cilli, Diocesi di Gurk

UVOD¹

Tema pričujočega članka je danes malo znan srednjeveški grad Lušperk, katerega ruševine so še danes vidne v Loški gori, dobre tri kilometre severozahodno od Zreč. Pri pisanju bomo upoštevali časovni okvir, raztezajoč se med 13. in 15. stoletjem, ko je bil grad naseljen. Proučil bom (nič kaj intenzivno) politično delovanje (redkih poznanih) prebivalcev tedanjega Lušperka. Obravnavana bodo vprašanja glede njihovega izvora in medsebojnih sorodstvenih povezav. Zanimivost Lušperških je, da je njihov izvor enigmatičen oziroma da so jih dosedANJI raziskovalci imeli za stransko vejo gospodov Mariborskih. Zdi se, da izvirajo iz spremstva grofov Vovbrških, zato so v obravnavanem prostoru precejšnja redkost. Glede na to, da so zelo verjetno vovbrški vitezi, bi jih bilo prej pričakovati na Koroškem in ne na Spodnjem Štajerskem, bližini Celja navkljub. Prav tako se bo skušalo odgovoriti na vprašanje glede njihovih povezav z rodbino gospodov Mariborskih. Kar se tiče arhivskega gradiva, bo pri pisanju uporabljeno razno že izdano gradivo, ki so ga v preteklih desetletjih zbirali Franc Kos (GZS II–III), Dušan Kos (CKL), August von Jaksch (MDC I), Hermann Wiesser (MDC I, VI–X), Hermann Wiesflecker, Reinhard Härtel (RHSt II), Annelies Redik (RHSt I), Jože Mlinarič (GZM II–IV), Joseph von Zahn (UBSt III), Viktor Thiel, Johann Loserth, Anton Mell ter Hans Pirchegger (Beiträge). Neizdano arhivsko gradivo, ki bo prav tako uporabljeno pri pisanju pričujočega besedila, se danes nahaja v Arhivu Republike Slovenije (AS 1063), Nadškofijskem arhivu Maribor (NŠAM), graškem Štajerskem deželnem arhivu (StLA) ter Škofijskem arhivu krške škofije (Archiv der Diözese Gurk) v Celovcu (DAK). Slednjič bom posegel tudi po mikrofilmu ene izmed listin (ki jo jo je sicer najti med gradivom zbranim s strani Jožeta Mlinariča), ki ga hrani Pokrajinski arhiv Maribor (PAM).

Že leta 1893 je v svojem *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter* Lušperk obravnaval tudi Joseph von Zahn (1893, 322). Dobrih devet desetletij kasneje je nekaj podobnega storil tudi Pavle Blaznik (1986, 454–455). Omenjeni grad je do današnjega dne v svojih besedilih omenjalo le nekaj raziskovalcev, pa še ti so se ga večinoma dotaknili le na kratko in z nekaj besedami. Izjema je zbornik *Freudenberg, Lušperk, Jamnik: zreški gradovi med včeraj, danes in jutri*, kjer je gradu Lušperk namenjenih 20 strani, ki ga je uredil Igor Sapač in se koncentrirala na zgodovino same grajske stavbe, čeprav je govora tudi o njenih prebivalcih (Sapač, 2016, 34–53). Posledično v pričujočem besedilu podrobno ne bo govora o sami grajski stavbi, temveč bo ta le omenjena. Nasprotno se bom podrobneje ukvarjal z njegovimi prebivalci.

1 Članek je nastal v okviru programske skupine Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru P6-0138 (A): *Preteklost severovzhodne Slovenije med slovenskimi zgodovinskimi deželami in v interakciji z evropskim sosedstvom*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS). Za pomoč pri pregledu besedil več listin ter za razne druge nasvete se lepo zahvaljujem Tonetu Ravnikarju in Vinku Skitku.

Razen omenjenega zbornika, je še največ o Lušperku v svojem pregledu srednjeveških gradov na Kranjskem, Štajerskem in slovenskem Koroškem, z naslovom *Vitez in grad*, pisal Dušan Kos (2005, 319–321). V pregledih sta ga že pred tem omenjala Ivan Stopar (1991, 75–76) in Ivan Jakič (1999, 198–199) ter še pred tem Avguštin Stegenšek (1909, 94–95). Sam sem lušperški grad v nekaj besedah omenjal v svojem pregledu posesti krške škofije na današnjem slovenskem Štajerskem (Bele, 2012, 549). Nekaj kratkih vrstic je mogoče najti o Lušperku tudi pri Hansu Pircheggerju, namreč v njegovih delih *Die Herrschaften des Bistums Gurk* (Pirchegger, 1956, 8–9) ter *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte* (Pirchegger, 1962, 136, 138, 143–144, 215). Obravnava dotičnega gradu sicer tudi tam ni zelo izčrpna.

IZVOR POSESTI IN GRAJSKA STAVBA

Zgodbo kasnejšega lušperškega zemljiškega gospostva moram začeti malo pred sredino 11. stoletja, in sicer s Hemo Krško. Hemina družina, ki se je v zgodovino zapisala kot Hemin rod, je imela ogromno posesti, ki so se v prvi polovici 11. stoletja razprostirale vse od Furlanije na zahodu do Sotle na vzhodu, ter od Donave na severu in Krke na Dolenjskem na jugu. Heminega moža Viljema II. je leta 1036 ubil njegov sovražnik Adalbero Eppensteinski. Hema, ki je bila brez preživelih otrok, se je zatem odločila ustanoviti ženski samostan v Gurk/Krki na danes avstrijskem Koroškem (Štih & Simoniti, 2009, 81–82, 109). Tedanji salzburški nadškof Baldvin je na Hemino prošnjo v Krki posvetil Marijino cerkev in imenoval prvo opatico (MDC I, št. 17 (I.); GZS III, št. 126)². Že Baldvinov neposredni naslednik Gebhard je Hemin samostan razpusil ter njegove posesti namenil tamkajšnji novi škofiji, ustanovljeni maja 1072 (MDC I, št. 27, 30, 32; Bele, 2012, 544–545; Štih & Simoniti, 2009, 138).

Hema je ob ustanovitvi svojega samostana temu podarila razno posest na Koroškem ter v mejni grofiji Savniji (GZS III, št. 126). Na severu tega zemljiškega kompleksa je bilo tudi ozemlje kasnejšega lušperškega gospostva. To je najbrž izviralo iz posesti, ki jo je od cesarja Otona II. leta 980 dobil Hemin tast Viljem I., namreč na raznih krajih »v grofiji grofa Rahvina« (GZS II, št. 470; Štih, 2007, 15–16). Iz besedila te listine se stvari sicer ne da z gotovostjo dognati, tako da ostaja vprašanje glede tega odprto. Zelo možno bi namreč bilo tudi, da je ozemlje kasnejšega lušperškega gospostva leta 1025 (1028) od kralja (cesarja) Konrada II. dobil šele Hemin mož Viljem II. Besedilo sicer govori o tem, da si lahko Viljem posest, tj. kraljevske hube, izbira med rekami Koprivnico, Hudinjo in Voglajno ter med Krko in Savo oziroma po raznih krajih in kjer mu je všeč (*sitos quos ipse in eiusdem marchie locis ad plenitudinem elegerit. ubicumque sibi placuerit*). Posledično do zaključka, kaj

2 Listina je sicer ponaredek iz druge polovice 12. stoletja, a je nastala na podlagi nekega pristnega spisa iz obdobja nadškofa Baldvina.

Slika 1: Hema in Viljem, kot upodobljena v 17. stoletju (Wikimedia Commons).

je tedaj dejansko pripadlo Viljemu, ni mogoče priti (GZS III; št. 68, 84; Štih, 2007, 15; Kosi, 2011, 66, 68–69). Kakršnakoli je že bila točna zgodba izvora lušperškega gospostva, je šlo za krško zemljo oziroma za krški grad.

Jedro lušperškega gradu je danes popolnoma porušeno, tako da se o njegovi prvotni podobi ne da reči nič določenega. Jedro obdaja mnogokotno, dober meter debelo obzidje, ponekod še šest metrov visoko. Na dveh straneh je predrto z odprtima, ki sta nekoč služila kot vhoda. Delno je še viden obrambni jarek, ki je nekoč obdajal grad (Stopar, 1991, 75–76; Stegenšek, 1909, 94). Dejstvo, da je grad danes tako slabo ohranjen, ne preseneča, saj je zapuščen že več kot pet stoletij. Prvič je sicer omenjen leta 1279, in sicer v imenu nekega Henrika, *Heinricus dictus de Luchsperch* (GZM II, št. 45), čigar izvor ni nedvoumno jasen.

Točne okoliščine njegove postavitve niso znane. Glede na besedilo v Snojevem Etimološkem slovarju slovenskih zemljepisnih imen domnevamo, da je ime gradu izpeljano iz prvotnega krajevnega imena Log za »močvirnat travnik ob vodi« (Snoj, 2009, 245–246). Po drugi strani izhaja ime po Sapačevem mnenju iz nemškega izraza za t. i. goro risov oziroma risovo goro: *Luchs* in *Berg* (Sapač, 2016, 34). Medtem ko tudi ta podatek pri časovni umestitvi nastanka gradu ne pomaga, bi smeli ugibati, da Lušperk v času poznega 13. stoletja še ni bil star in ga je morda postavil sam Henrik. Struktura zidave obzidja z grobo obdelanim lomljenim kamnom, razvrščenim v medsebojno ločene vodoravne plasti, kaže, da je grad nastal v času, ko je na Slovenskem romaniko že nadomeščala zgodnja gotika. Gre za sredino oziroma drugo polovico 13. stoletja (Sapač, 2016, 34), kar se prav tako ujema s časom Henrikovega delovanja oziroma začetkom le-tega.

VPRAŠANJE HENRIKOVEGA IZVORA

Kot rečeno, je lušperški grad prvič omenjen v imenu nekega gospoda Henrika, in sicer leta 1279 (GZM II, št. 45). V dosedanjih besedilih kategoričnih trditve glede njegovega rodbinskega izvora ni, mestoma pa se domneva, da je izviral oziroma bil eden izmed članov rodbine gospodov Mariborskih³. Že Hans Pirchegger Henrika označuje kot bratranca Gotfrida Mariborskega (Pirchegger, 1962, 215). Dušan Kos glede Henrika domneva, da je bil eden izmed Mariborskih, ker naj bi se v virih vedno pojavljal v družbi vsaj enega izmed njih ter predvsem v Mariboru (Kos, 2005, 320). Po Kosu sem to mnenje glede Henrikovega izvora v preteklosti povzel tudi sam (Bele, 2012, 549). Zelo podobne trditve o Henriku je najti tudi pri Sapaču (2016, 35) in Jakiču (1999, 198), pri Stoparju (1991, 75) in Stegenšku (1909, 95) pa ne. V naslednjih vrsticah bom skušal rešiti vprašanje Henrikovega izvora.

Medtem ko Kosove domneve ni mogoče na hitro zavreči, ji tudi pritrditi ne morem. Prav tako se zdi pomota Pircheggerjev zapis, da je bil Gotfrid Mariborski Henrikov bratranec. Pirchegger trdi, da sta Henrik Lušperški in njegova žena Pendit (Benedikta) leta 1305 njegovemu bratrancu Gotfridu Mariborskemu

3 Več o Mariboru in gospodih Mariborskih v 13. stoletju prim. Ravnikar, 2020; 2021.

prodala njun delež lušperškega gradu (Pirchegger, 1962, 215)⁴. Ob pregledu listine je jasno, da je pri kupcu sicer res šlo za Gotfrida Mariborskega, prodajala pa nista Benedikta in Henrik Lušperški, temveč Benedikta in Konrad Mariborski (GZM II, št. 114)⁵. Da gre pri prodajalcu oziroma Benediktinem možu res za Konrada Mariborskega in ne Henrika Lušperškega, potrjuje tudi mikrofilm originalne listine (PAM 1808, TE 828). Henrika Lušperškega v listini je sicer moč najti, a kot prvo pričo, ne kot akterja. Izstavitelj je listino tudi pečatil in ob pregledu pečata je vidno, da je njegov lastnik Konrad Mariborski (GZM II, št. 114; Pirchegger, 1952, 52–53)⁶. Nobenega dvoma torej ni, da je šlo pri bratranču Gotfrida Mariborskega za Konrada Mariborskega in ne Henrika Lušperškega. Dušan Kos, ki kot prodajalca prav tako omenja Konrada, ne Henrika, vidi v tem potrditev eventualne sorodstvene povezave med Mariborskimi in Lušperškimi. Res je, da se Henrik Lušperški med pričami omenja prvi, celo pred Ulrikom Mariborskim, a je to najbrž treba pripisati dejstvu, da je v listini govora o deležu na gradu Lušperk. Pri Konradu in Gotfridu Mariborskih je šlo sicer očitno za Konrada IV., čigar žena se je dejansko imenovala Pendit oziroma Benedikta, in Gotfrida IV., ki pa nista bila bratranca, temveč stric in nečak (Kos, 2005, 320, 330; Pirchegger, 1952, 52–53); PAM 1808, TE 828; GZM II, št. 114).

Kot rečeno, je Dušan Kos mnenja, da je treba Henrika Lušperškega šteti h gospodom Mariborskim spričo dejstva, da se vedno pojavlja v družbi vsaj enega izmed njih ter predvsem v Mariboru (Kos, 2005, 320). Henrik Lušperški se v do danes ohranjenih virih omenja med letoma 1279 in 1325, in sicer vedno le kot priča. Res je, da ga zelo pogosto najdemo v družbi Mariborskih ter njihovih sorodnikov Viltuških (Ravnikar, 2020, 55) ali pa vsaj navzoče v Mariboru (GZM II, št. 45, 73, 78, 114; CKL, št. 74, 76; StLA, AUR, 1305 V 16; AS 1063, 1309 VIII 10; AS 1063, 1309 IX 1; AS 1063, 1325 V 13; GZM III, št. 20, 61; RHSt II, št. 1353, 1636). Po drugi strani obstajajo tudi redki primeri njegovega pričanja, ki se ne zgodijo v Mariboru oziroma gospodje Mariborski ali Viltuški v zadevo, kot kaže, niso vpleteni (MDC VIII, št. 322, 418, 432; GZM II, št. 80; GZM III, št. 18; RHSt II, št. 1382). Kot piše že Kos, ime Henrik v rodbini gospodov Mariborskih ni bilo tradicionalno. Vseeno tudi med Mariborskimi najdem Henrika, aktivnega med letoma 1307 in 1353, in sicer ravno kot sina zgoraj omenjenega Konrada IV. (Kos, 2005, 320, 330); GZM II, št. 118 GZM III, št. 53; GZM IV, št. 60, 64, 71)⁷.

4 1279 wird ein Heinrich von Luchsberg genannt, 1305 verkauften er und seine Gatin Pendit ihren Anteil an der Feste Luchsberg seinem Vetter Gotfried von Marburg (Pirchegger, 1962, 215).

5 Ich Chvnrat von Marchpurch vnt mein haus vrav, vrav Pendit... dass wir mit gvtem willn vnt mit verdahtem mvnt meinem veteru Gotfriden von Marchpurch ver chaufft haben vnsern tail an Lusperch mit alleu vnt dar zve gehort (GZM II, št. 114).

6 Iz besed listine se ne da jasno razbrati, na kakšen način sta si Konrad in Benedikta dotični delež na gradu Lušperk sploh pridobila, zato ni rečeno, da je izviral od Konrada. Pirchegger ugiba, da bi lahko izvirala iz rodbine Hompoških, a njegove domneve slednjič ostajajo nedokazane *Ich Chvnrat von Marchpurch... vnsern tail an Lusperch mit alleu vnt dar zve gehort... gib ich im disen prief mit meinem insigel versigelt zv ainem warm vrchvnd aller staetichait* (GZM II, št. 114).

7 *Jch Chuenrat von Marchpurch... vnt Hainreich, mein sune* (GZM II, št. 118).

Henrika Lušperškega med Mariborske prišteva tudi Igor Sapač, pri čemer se sklicuje na Kosa. Navaja, da je bila Vilburga iz gradu Freudenberga (krški grad na grebenu Brinjeve gore) očitno sorodnica Mariborskih, ki je svoj delež freudenberskega gospostva po letu 1256, kot se zdi, prodala svojima bratrancema Henriku in Konradu IV. Mariborskima. Slednja sta nato zasnovala novo zemljiško gospostvo in zgradila grad (Sapač, 2016, 35). Glede Vilburginega sorodstva z Mariborskimi sicer ni dvoma (UBSt III, št. 193; Bele, 2018, 647–648),⁸ ni pa nujno, da je Vilburga svoj delež gospostva po letu 1256 res prodala Henriku in Konradu. Poleg tega je pri Henrik Mariborskem, kot rečeno, šlo za Konradovega sina in ne brata (Pirchegger, 1952, 52–53). Sicer bi bilo možno, da je kasnejše lušperško gospostvo res izviralo od Vilburge, a je podatkov glede tega ponovno premalo.

Vse do sedaj naštetu nesporno ne dokazuje ničesar. Hkrati se zdi neverjetno, da bi bila Henrik Lušperški in (Konradov sin) Henrik Mariborski ista oseba, saj bi javnemu delovanju takega moža lahko sledili izredno dolgo, med letoma 1279 in 1355 (GZM II, št. 45; GZM IV, št. 71). Kot rečeno, Kosovega mnenja glede sorodstvenih povezav med Lušperškimi in Mariborskimi ni moč zavreči brez pomislekov (Kos, 2005, 320), prav tako jih ni mogoče brez oklevanja potrditi. Pri osebi Henrika Lušperškega bi tako lahko res šlo za člana štajerske ministerialne rodbine Mariborskih ali pa morda za moža krškega ministerialnega izvora. Med lokalnim plemstvom na ozemlju današnje slovenske Štajerske je bilo ime Henrik na prelomu med 13. in 14. stoletjem izredno razširjeno. Posledično se glede rodbinskega izvora prvega znanega Lušperškega prav tako ni mogoče učinkovito orientirati izključno s pomočjo njegovega imena.

Henrik se pojavlja v mariborskih listinah (GZM II, 45, 73, 78, 80, 114; RHSt I, 108, 110; GZM III, št. 20, 61; RHSt II, št. 1636), moč pa ga je najti vpletenega oziroma le prisotnega tudi v zadevah Žvoneških svobodnih gospodov (CKL, št. 74, 76), Krških škofov (MDC VI, št. 189, 312; RHSt I, št. 488) ter (večkrat) grofov Vovbrških (RHSt I, št. 96; MDC VIII, št. 525–526, 532; GZM III, št. 18; RHSt I, št. 488, 733, 809, 978). V eni izmed listin Hermana Vovbrškega (iz leta 1318) najdem med pričami na prvem mestu najti moža, označenega kot *unser ritter herr Hanrich von Lusperch* (RHSt I, št. 961). Ob tem se postavlja vprašanje, ali je treba Henrikov izvor iskati na vovbrških posestih na Koroškem ali Celjskem; Lušperk je od središča Celja oddaljen le nekaj več kot 20 km. V takem primeru bi Henrik lahko do svojega krškega gospostva prišel ravno zaradi zaslombe, ki bi jo imel od svojih vovbrških pokroviteljev. Morda je bil izvorno član vovbrškega oboroženega spremstva ter se tam uspel izkazati s kakšnim vojaškim dejanjem, zaradi katerega je bil nagrajen, čeprav skromno. Kar se porekla tiče, je Henrik, na območju spodnje Štajerske, torej precejšnja redkost. V njegovem času so na tem območju namreč prevladovala rodbine štajerskega, salzburskega in krškega

8 Vilburgin sorodnik, štajerski deželni sodnik Gotfrid Mariborski je bil sicer Gotfrid II. in ne III.: *Ego Wilburgis de Freudenberch...testimonius domini Gotvridi de Marpurch, cognati mei, iudicis provincialis per Stiriam* (UBSt III, št. 193).

ministerialnega izvora. Tudi hipoteza glede njegove »vovbrške provenience« je slednjič nepreverljiva, vendar se glede na vse ostalo, kar vemo o Henriku, zdi daleč najbolj verjetna.

Ob tem nas pri pregledu listinskega gradiva v oči nasploh zbode neko že nakazano dejstvo: gospoda Henrika Lušperškega je skozi leta sicer mogoče najti v znatnem številu listin, a nikoli kot nekoga, ki bi imel vsaj kanček politične ali vojaške moči. Primera morebitnega njegovega pečata mi ni uspelo najti. Glede na sezname prič, v katerih ga srečujemo, je sicer imel stike s številnim štajerskim in koroškim lokalnim plemstvom ter je prisostvoval njihovim medsebojnim pogodbam, a kot kaže aktivne vloge pri tem ni igral popolnoma nikoli. Med pričami ga najdem tako na prvem kot na zadnjem mestu in vmes. Glede na kontekst njegovih pričanj je mogoče trditi, da je bil med najbolj obrobniimi spodnještajerskimi plemiči svojega obdobja.

Domneva se lahko, da so bili podobno nemočni že njegovi predniki. Ti so najbrž stali ob strani v preteklih desetletjih, ko se je politična situacija na Štajerskem in v Avstriji spreminjala skoraj vsakih nekaj let. Leta 1246 je umrl zadnji moški pripadnik rodbine Babenberžanov, katere pripadniki so do tedaj sedeli na štajerskem in avstrijskem vojvodskem prestolu (Lechner, 1994, 46–54, 296–298). V naslednjih letih si je Štajersko uspel priboriti ogrski kralj Bela IV., Avstrijo pa češki kralj Otokar II. Přemysl. Po uporuh štajerskega deželnege plemstva proti ogrski nadoblasti je Otokar II. leta 1260 vlado prevzel tudi na Štajerskem, približno desetletje kasneje pa še na Koroškem in v velikem delu Kranjske (Komac, 2006, 224–229; Kosi, 2011, 71). Jeseni 1273 je bil za rimskega kralja, novega vladarja v cesarstvu, izvoljen na videz precej nemočni grof Rudolf Habsburški kot Rudolf I., pod pritiskom katerega se je Otokar svoji oblasti nad Avstrijo, Štajersko in Koroško moral odpovedati. Ko sta se oba vladarja avgusta 1278 spopadla v bitki pri Dürnkrutu kakih 53 km severovzhodno od Dunaja, je češki kralj izgubil življenje. Rudolf je štiri leta kasneje Avstrijo in Štajersko podelil svojim sinovoma, Albrehtu in Rudolfu II.; slednji se je svojemu deležu moral odpovedati že junija 1283 (Dopsch et al., 1999, 468–481; Kosi, 2011, 72).

Medtem ko je dinastija Habsburžanov v času Henrika Lušperškega pridobivala in utrjevala svojo oblast nad nekdanjo babenberško dediščino in drugimi vzhodnoalpskimi deželami (Lackner, 2015a, 100–104; 2015b, 110–111), sam v dogajanje, kot kaže, ni bil niti malo vpleten. Prav tako nobenega sledu o njegovi udeležbi ni moč najti v protihabsburškem uporuh na Štajerskem in Koroškem, ki se je tam po smrti kralja Rudolfa I. leta 1291 razplamtel proti njegovemu sinu Albrehtu I. (Niederstätter, 2001, 101–102; Kosi, 2008, 546–548; Ravnikar & Maver, 2018, 62). Slednjič Henrika Lušperškega ni omenjenega niti v t. i. Avstrijski rimani kroniki izpod peresa Otokarja iz Geule, umrlega med letoma 1319 in 1322 (Loehr, 1937, 124), izredno obsežnem in vodilnem narativnem viru za zgodovino vzhodnoalpskih dežel druge polovice 13. stoletja. V dotični kroniki so tako omenjene številne obskurne figure iz tedanjega vzhodnoalpskega prostora, a si Henrik, kot kaže, tudi omembe med njimi ni zaslužil (Ottokars Österreichische Reimchronik 5/2, 1893, 1288–1290, 1294–1295).

Slika 2: Pečat grofov Vovbrških iz sredine 13. stoletja (Wikimedia Commons).

Poleg Henrika Lušperškega je treba na tem mestu omeniti še moža po imenu *Ulle von Lusberch*, ki se pojavi med pričami v neki listini iz leta 1305. Medtem ko najdem med pričami v isti listini tudi Henrika Lušperškega, se *Ulle* (Ulrik) ne pojavi takoj za njim, temveč med Henrikom in Ulrikom stoji *Ortolf der Gaircher* (StLA, AUR, 1305 V 16)⁹. Razlogov za tak zapis je lahko mnogo. Morda so bili vsi trije možje povezani, morda Henrik in Ulrik nista bila brata, ali pa je šlo le za pisarjevo napako. Možno bi tudi bilo, da moža sploh nista bila sorodnika in je bil Ulrik v odnosu do Henrika v podrejenem položaju. Lahko, da so bili v tesni sorodstveni povezavi vsi trije. O Ulriku Lušperškem, morebitnem Henrikovem bratu, sinu oziroma sorodniku ni mogoče reči nič določenega, saj se – kolikor mi je znano – ne pojavlja v prav nobenem drugem viru.

VESTI IZ ČASA HENRIKOVIH NASLEDNIKOV

Zgoraj omenjeni avstrijsko-štajerski vojvoda Albreht (I.) Habsburški je v prvih letih svoje vlade uspel pomiriti upor Štajercev in Korošcev, leta 1298 pa mu je celo uspelo doseči kraljevsko krono. Ko je bil leta 1308 umorjen (Niederstätter, 2001, 96–111), so habsburškim deželam (Kosi, 2011, 72; 2008, 543, 546, 552)

9 [U]n sint sein geziuge her Heinrich von Lusberch. Ortolf der gaircher. Ulle von Lusberch (StLA, AUR, 1305 V 16).

vladali njegovi sinovi Albreht II., Friderik in Oton¹⁰. Albrehtova sinova Albreht III. in Leopold III. sta leta 1379 dinastijo razdelila na dve veji in t. i. Leopoldinska veja je obdržala oblast nad Štajersko (Niederstätter, 2001, 178–179). Ernest Železni, sin Leopolda III. je na Štajerskem vladal vse do svoje smrti leta 1424. V letih, ki so sledila, sta se za oblast borila njegova sinova Friderik V. in Albreht VI. Albreht je umrl leta 1463 (Niederstätter, 1996, 140–149), medtem ko je Frideriku uspelo, da je že leta 1442 postal najprej kralj, deset let kasneje pa še svetorimski cesar. Kot kaže, tako Henrik Lušperški kot njegovi nasledniki niso bili v dogajanje na državni ravni vpleteni na prav noben način. Za kaj takega so bili popolnoma brez moči in brez neposrednih povezav s habsburško dinastijo.

V prvem desetletju po 1325 v virih na kratko mogoče zaslediti Vernerja, Nikolaja in Petra, ki se prav tako imenujejo po Lušperku. *Wernher der Lusperger* je leta 1325 pričal v viltuški listini za šentpavelski samostan (GZM III, št. 76; RHSt II, št. 1667). V žovneški listini, izdani leta 1327 v Kranju, najdemo med pričami moža po imenu *Nikel der Lussperger* (CKL, št. 199; RHSt II, št. 1809). Tako Verner kot Nikolaj omenjenih listin nista pečatila. Leta 1333 je omenjen tudi Peter, za katerega ni dvoma, da je bil res Henrikov sin: *Peter, Herrn Hainreichs sun von Luhsperch* (prim. Kos, 2005, 320). Tedaj je Peter v Vitanju potrjeval, da je svojemu gospodu, krškemu škofu Geroldu, prodal dva mlina, ležeča pri Lušperku, in sicer za 10 srebrnih mark in se glede njiju odpovedal vsem pravicam. Pečatil je sam, kakor tudi njegov gospod *Herdegena von Pettaw*; pečata nista ohranjena (MDC IX, št. 604).

Če je bil Herdegen Ptujski v času izdaje omenjene listine v Vitanju dejansko prisoten, ni jasno, saj bi naj bil glede na neko drugo listino ta dan navzoč na Dunaju (MDC IX, št. 604–605). Iz vitanjske listine ni jasno razvidno, v kakšnem odnosu sta bila Peter Lušperški in Herdegen Ptujski. V vsakem primeru je pri Herdegenu šlo za izredno močnega plemiča, enega najpomembnejših predstavnikov svoje rodbine nasploh. Peter Lušperški se z njim nikakor ni mogel primerjati. Herdegen je bil najbrž pismen, morda celo študent v Bologni, ob tem pa še uveljavljen vojak in politik s tesnimi stiki s tedanjimi Habsburžani. Med drugim je bil tudi kranjski deželni glavar (1340–1350) in štajerski maršal (1324/28–1352) (Ravnikar, 2007, 79; Hajdinjak & Vidmar, 2008, 22–23; Krones, 1900, 180).

Medtem ko je pri Petru Lušperškem jasno, da je bil Henrikov sin (MDC IX, št. 604), tega za Vernerja in Nikolaja ni moč trditi. Glede na pičle vire se niti ne ve, v kakšnem sorodstvenem razmerju so bili dotični trije. Prepričani ne moremo biti niti, da so na Lušperku sploh še živeli (Kos, 2005, 320). Bolj gotovo je, da Henrika Lušperškega po svoji politični moči niso uspeli preseči, temveč so morda ostali na njegovi ravni. Količina virov, ki so v zvezi s Vernerjem, Nikolajem in Petrom na razpolago, je sicer neprimerljivo manjša. Kljub temu ni nobenega razloga za sklep, da so se Henrikovi nasledniki v letih in desetletjih po njegovi smrti politično okrepili, morda kmalu po njegovi zadnji omembi leta 1325.

10 Leta 1311 je bila s Štajersko zvezana Savnija, leta 1335 pa so Habsburžani neposredno zavladali tudi na Koroškem in Kranjskem.

V približno istem času, kot so živeli Verner, Nikolaj in Peter, sta na krškem škofovskem stolu stolovala Henrik III. (1298–1326) in Gerold (1326–1333). Medtem ko je bil Henrik iz rodbine Helfenberških (Ravnikar, 2001, 328),¹¹ je Gerold izviral iz Friesach/Brež (MDC IX, št. 628). Pred svojim nastopom škofovske službe je Gerold služboval kot pisar in vicedom, pri čemer se je očitno izkazal (Obersteiner, 1969, 127–140). Henrik je s premoženjem svoje škofije očitno slabo gospodaril in jo pustil »v težavah in pod bremeni dolgov«. Med drugim so bile prazne kašče, srebrne posode in okrasja pa ni bilo več. Vse to je Gerold uspel izboljšati in obnoviti. Med drugim je svoji škofiji na lastne stroške pridobil razne posesti in dohodke, poleg ostalega tudi »grad in gospodstvo Lušperk s 60 markami dohodkov« (MDC VIII, št. 76; MDC IX, št. 628; Obersteiner, 1969, 138). V kontekst teh prizadevanj je očitno treba postaviti listino, v kateri je omenjen Peter Lušperški, ki je Geroldu leta 1333 prodal dva mlina pri Lušperku (MDC IX, št. 604). Prav tako je neki *Hainraich der Tanner* Geroldu istega leta prodal kmetijo ležečo *am Burk gegen Luchsperch* (MDC IX, št. 616; Pirchegger, 1962, 143–144). Očitno je pri tem »gradu nasproti Lušperka« šlo za Jamnik (Holenstein), nekoč stoječ pred t. i. Pavlakovo jamo na strmem hribu v bližini Osredka pri Zrečah oziroma današnjega zreškega pokopališča. Danes ni več sledu o tem gradu. Za Henrika samega se sklepa (Jakič, 1999, 143; Stopar, 1991, 54), da je bil vitez gospodov Konjiških in ne sorodnik Lušperških.

Ni znano, kaj se je v desetletjih po času škofa Gerolda dogajalo z Vernerjem, Nikolajem, Petrom in njihovimi morebitnimi potomci iz virov. Politično in vojaško okrepili se vsekakor niso, kar pa ne pomeni, da je rod nujno izumrl. Pirchegger je sicer navajal, da se je izvorna rodbina na gradu uspela obdržati do leta 1376, ko je izumrla, saj zatem krški škofje gradu naj ne bi več podeljevali v fevd. Po Pircheggerju so letnico navedli tudi drugi (Kos, 2005, 321; Stopar, 1991, 54; Sapač, 2016, 36–37), a pri določanju letnice je Pirchegger očitno mislil na izumrtje rodbine Mariborskih (Pirchegger, 1956, 9; 1962, 215),¹² za menimo, da najverjetneje ni bila sorodstveno povezana s Henrikom Lušperškim. Izumrtje gospodov Mariborskih (Pirchegger, 1952, 47) torej ni imelo nobenega vpliva na lušperško gospodstvo oziroma prebivalce tamkajšnjega gradu. Kdaj so Henrikovi potomci izumrli ali pa morda le zapustili lušperški grad, iz virov ni jasno razvidno in morda so se na gradu uspeli obdržati tudi v desetletjih po letu 1376.

V delu *Vitez in grad* je omenjen še neki Hans, in sicer v letih 1363 in 1365 (MDC X, št. 421, 575, 619, 661, 663; MDC X, Namenregister, 421; Kos, 2005, 320),¹³ za katerega pa Kos trdi, da ni bil eden izmed gospodov Lušperških. Zelo verjetno ima prav, saj pri Hansu najbrž ni šlo ne za Henrikovega potomca ne za nekoga, ki bi na Lušperku sploh bival. Z dotičnim je še najverjetneje mišljen avstrijski plemič *Johansen von Lozberg*, očitno imenovan po Lasbergu v današnji Zgornji Avstriji. Bil je komornik tedanjega nadvojvode Rudolfa IV. (vsaj med letoma 1361 in 1365)

11 Grad Helfenberg je bil zgrajen nad sotesko Pirešice, dobrih šest kilometrov severozahodno od Dobrne.

12 »Die Kleine Herrschaft blieb den Herren von Marburg bis zu ihrem Erlöschen 1376« (Pirchegger, 1956, 9).

13 Kos sicer navaja, da Hansa omenja tudi Pirchegger, a ga pri njem ne najdem.

(Ardelt, 1962, 291, 302–305, 314–317)¹⁴. Kot vse kaže, je imel isti mož kasneje naziv maršala na dvoru Rudolfovega brata Leopolda III., in sicer med letoma 1370 in 1381 oziroma 1384 (MDC X, št. 619, 661, 663; Lackner, 2002, 83, 344).¹⁵ Bil je brez sorodstvenih povezav z Lušperškimi.

V dveh listinah, ki ju hrani Arhiv Republike Slovenije, iz let 1387 in 1394, je moč najti tudi moža po imenu *Wilhalm der Lusperger*. Šlo je za človeka, očitno dve generaciji za zgoraj omenjenim Henrikovim sinom Petrom in generacijo za Henrikom Tannerjem. Kos domneva (Kos, 2005, 321), da Viljem ni bil nujno v sorodu z izvornimi Lušperškimi, podobno navaja Sapač (Sapač, 2016, 37, op. 72; Kos, 2005, 321). V obeh listinah najdemo Viljemov pečat, ki upodablja risa na hribu, torej gre za govoreči grb. Glede na to, da so morebitni pečati zgodnejših Lušperških danes neznani, jih ne morem primerjati z Viljemovim. Res je, da Viljemov ris ni imel zveze z mariborskim vzpenjajočim se levom (Kos, 2005, 315, 321, 327, 389), a v primeru vovbrškega izvora Henrika Lušperškega tega niti ne bi pričakovali. Gre torej za prvi primer pečata katerega izmed Lušperških, ki se je ohranil do danes (čeprav ga je leta 1333 tudi Peter očitno imel).

V prvi izmed omenjenih listin, izstavljeni leta 1387, Viljem ni bil akter, listino pa sta izdala *Hanns und ich Rudel bruder die Grasl*, in sicer za grofa Hermana in Viljema Celjska (AS 1063, 1387 XII 11; Kos, 2005, 260–261)¹⁶. Naj na tej točki je treba spomniti, da so se Lušperški tudi v preteklosti že pojavljali med pričami Celjskih oziroma Žovneških, morda v povezavi s svojo nekdanjo povezanostjo z Vovbrškimi, tako da nas Viljemovo pečatenje dotičnega dokumenta ne preseneča. V primeru druge listine, iz leta 1394, je Viljem Lušperški Viljemu Lambergerju predal posest na Gorenjskem (AS 1063, 1394 III 31; Kos, 2005, 321)¹⁷. Pri vsem skupaj še najbolj presenetli prav dejstvo, da je bil Viljem Lušperški v tem primeru akter, ne pa le opazovalec, priča oziroma eden izmed tistih, ki so listino pečatili. Kos navaja, da je bil Viljem v tistem trenutku gotovo eden izmed celjske klientele (Kos, 2005, 321), pri čemer ima bržkone prav.

Še zadnji, iz virov znani Lušperški bi utegnil biti Henrik (II.?). Ta je leta 1418 Bernhardu Ptujskemu predal posestvo Laporje, ki je tedaj bilo njegov sedež

14 Hans (II.) je bil očitno velik podpornik nadvojvode Rudolfa. Rodbina se je sredi 15. stoletja sicer nehala ukvarjati z lokalno gornjeavstrijsko politiko ter se je dokončno preselila na območje Spodnje Avstrije. Leta 1664 so njeni člani prejeli naslov državnih baronov s strani cesarja Leopolda I., (leta 1705 pa državnih grofov s strani cesarja Jožefa I). V 18. stoletju so prodali svoje avstrijske posesti. Protestantska grofovsko veja se je preselila na Ogrsko, katoliška baronska pa na Hannoverško, Bavarsko in Švabsko. Za pomoč pri prevodu plemiških naslovov 17. in 18. stoletja se zahvaljujem Matjažu Grahorniku.

15 *Rudolf von Österreich... Johans von Lozperch, unser kammermeister* (MDC X, št. 619), *Hans Lasperger, unser chamermaister* (MDC X, št. 661), *Rudolff von Osterreich...seinem lieben, getreuen Johansen von Lozberg* (MDC X, št. 663), *Er gehörte gleichfalls dem österreichischen Ritteradel an* (Lackner, 2002, 83).

16 Kot kaže, je šlo za bratranca Viljema in Hermana II.

17 *Ich Wilhalm der Lusperger... geben und verchnuft haben unseren lieben swag und oheim Wilhalm dem lemberger und allen sinen Erben* (AS 1063, ZL 1394 III 31).

(Beiträge, 95, št. 14; Pirchegger, 1962, 136, op. 131; Stopar, 1991, 68)¹⁸. Da je Henrik pripadal izvorni rodbini Lušperških, se lahko sklepa le na podlagi njegovega osebnega imena, saj drugih podatkov o njem tako rekoč ni. Zelo možno bi bilo, da na Lušperku sploh ni več živel, temveč je le pripadal prvotni družini. Kot njegovi (morebitni) predniki tudi on očitno ni imel prav nobene politične moči, temveč se je morda udingal pri močnejših plemičih, kaj šele, da bi imel stike z dvorom na Dunaju. K družini vsekakor ni več spadal Nikolaj Limbuški, leta 1430 omenjen kot lušperški gradiščan oziroma oskrbnik (StLA, AUR, 1430 IX 24)¹⁹. Listino je sicer izdal tedanji krški škof Ernest (Obersteiner, 1969, 138, 195–197; StLA, AUR, 1430 IX 24; Kos, 2005, 391–393), kateremu je bil Nikolaj očitno podrejen. Prav tako je jasno, da pri Nikolaju ni šlo za nekoga iz (zelo verjetno izvirno mariborske) rodbine Limbuških, saj je ta izumrla že konec 14. stoletja (Bele, 2021, 218, 224). Brez dvoma je Nikolaj torej bil le krški uradnik, ne pa pripadnik kake lokalne, spodnještajerske plemiške rodbine.

PROPAD LUŠPERŠKEGA GRADU

Podatkov o dogajanju na lušperškem gradu v njegovih zadnjih desetletjih je le za vzorec, kar je razumljivo glede na zapisano. Že Mlinar (2005, 160) in Sapač (2016, 36) navajata, da je kontekst njegovega uničenja treba iskati v celjsko-habsburški fajdi. Lazar pri obravnavi te fajde navaja primere več gradov, a Lušperka ni med njimi. Omenja pa »dolgo vrsto gradov in stolpov«, ki so jih Celjski zavzeli (Lazar, 2012, 451–452). Leta 1436 je tedanji cesar Sigismund, medtem ko je bil Friderik V. Habsburški (kasnejši cesar) na romanju v Sveti deželi, grofe Celjske povzdignil v državne kneze (Štih, 1996, 244; Ravnikar, 2019, 397). Friderik je proti temu najprej neuspešno protestiral, slednjič pa proti Celjskim sprožil fajdo (Oman, 2022, 268), o kateri imamo danes podrobno, a ne povsem zanesljivo poročilo v t. i. Celjski kroniki. Do poravnave med sptima stranema je prišlo leta 1443 (Štih & Simoniti, 2009, 126; Fugger Germadnik, 2014, 96–98; Mihelič, 2021, 342). Celjska kronika Lušperka med uničenimi gradovi sicer ne omenja (Orožen, 1854, 63), a je očitno bil zraven. Požgala ga je, kot kaže, celjska vojska (Sapač, 2016, 36), saj je bil tedanji krški škof Janez V. Schallermann zaveznik habsburške strani (Obersteiner, 1969, 211, 219–220; Fugger Germadnik, 2014, 98). Celjska stran je podpirala svojega kandidata in sočasnega lavantinskega škofa Lovrenca Lichtenbergerja (Štih, 1996, 247). Julija 1439 se je škof Janez Schallermann s tedanjim lušperškim oskrbnikom in uradnikom Andrejem Metzom poravnal glede stroškov in škode (DAK, Kopialbuch 1438–1442, 13 (1439

18 *Ain anstand von Hainrich Luchesperger etlich lehensguetter nemblichen das gesess Lapriach mit aller zugehorung, so er herrn Bernharten von Pettau als lehensherrn aufsendt. Des datum stet im 1418. iar* (Beiträge, 95, št. 14).

19 *Wir Ernst den gotes gnaden Bischoue ze Gurkch... Niclas lempacher diezeit uns purggraf und 16 Amptman zu Lusperg* (StLA, AUR, 1430 IX 24).

Slika 3: Friderik III. Habsburški, kot upodobljen v zadnji tretjini 15. stoletja (Wikimedia Commons).

VII 19)),²⁰ ki jo je Metz imel med vojno, tj. fajdo,²¹ s Celjskimi ter za obnovo med njo porušenega oziroma poškodovanega gradu (DAK, Kopialbuch 1438–1442, 13–14 (1439 VII 19); Mlinar, 2005, 160; Sapač, 2016, 36)²².

O Andreju Metzu, v fajdi očitno pripadniku habsburško-krške strani, je ponovno možno reči le nekaj besed, nedvomno pa tudi on ni bil član rodbine izvornih Lušperških. Njegova žena v besedilu poimensko ni navedena (DAK, Kopialbuch 1438–1442, 13–14 (1439 VII 19)). Očitno je bil Metz del vojske škofa Janeza in je pod seboj imel neznano število vojakov. Med drugim lahko o njem rečemo, da ni bil eden izmed t. i. deželnih sovražnikov, torej tistih, ki so v času fajde na Kranjskem in Štajerskem kršili deželno pravo, torej pravila vodenja fajde, v akcijah proti Habsburžanom, pa tudi proti Celjskim. Na seznamu deželnih sovražnikov ga ne najdem (Otošar, 1996, 331–342; Nared, 2002, 330–336). To ne preseneča, saj bi bil v nasprotnem primeru preganjan – glede na to, da rodbina ni imela dobrih zvez. Andrej Metz je leta 1439 pečatil s svojim pečatom, a tega v krški kopialni knjigi seveda ni. Morda je šlo za okroglo pasno zaponko (Kraßler, 1968, 9, 167). Ponovno se torej lahko zatrdi, da Metz ni bil eden izmed izvornih Lušperških. Glede na njegov priimek bi lahko ugibali, da izvira iz izraza za nož oziroma rezilo (*metze*, *metz*) a to pri vpogledu v njegovo rodbinsko situacijo prav tako nič ne pomaga (Metze).

V času iste fajde je Andrej Metz uspel zasesti grad Jamnik (DAK, Kopialbuch 1438–1442, 13–14 (1439 VII 19)) in se tja zatem morda celo naselil. Od škofa pridobljenega denarja za obnovitvena dela na Lušperku kot kaže ni porabil, kot je bilo prvotno mišljeno, obnova lušperškega gradu pa očitno ni bila izpeljana. Sledi kakšne obnovitvene dejavnosti na prvotnem obzidju iz 13. stoletja danes ni videti in, kot vse kaže, je po juliju 1439 ostal trajno v razvalinah. Po drugi strani je Andrej Metz pridobljen denar morda porabil za obnovo oziroma razna gradbena dela na osvojenem Jamniku, ki se je leta 1477 omenjal kot grad oziroma *castellum Jannik*, ki je pred tem bil le utrjeno selišče oziroma *gesiezz* (Sapač, 2016, 36, 56; Kos, 2005, 293). Za Andrejem Metzom ni iz virov znan noben lušperški gradiščan več, saj grad v času po celjsko-habsburški fajdi sploh ni več obstajal oziroma je propadel, ker ga, kot kaže, ni več nihče obnovil. Prav tako tam očitno ni nihče več živel. Kot je znano (Kos, 2005, 321; Stopar, 1991, 75; Pirchegger, 1962, 215; Sapač, 2016, 36), je bil v krškem urbarju iz leta 1502 že označen kot opuščen oziroma propadel (*reinz auff das Purkhstall Lusperg auff mit des Pachs genant die Tran*) (StLA, HS, Nr. 1230 (vormals 3877); Zahn, 1893, 322).

20 *Ich Andre Metz... Als ich des hochwurdigen fursten, meins gnedigen herren Johansen Bischofen von Gurkch phleger und ambtman zu Lusperg gewesin bin und von seinen und seins Gotshaus wegen in dem krieg gegen dem von Cili mit absag angreiff und ander sachen begrieffen scheden genomen Auch das hawss lusperg* (DAK, Kopialbuch 1438–1442, 13 (1439 VII 19)).

21 O jeziku fajde npr. Darovec, Ergaver & Oman, 2017, 397–398.

22 Kot kaže, je šlo za povračilo stroškov za razno v času fajde storjeno škodo. Iz besedila bi smeli sklepati, da je škof plačal Metzu. [*D*]as mich derselb mein gnedig herr von Gurkch...gennzlich entricht und bezalt hat (DAK, Kopialbuch 1438–1442, 13 (1439 VII 19)).

Ostanki nekdanjega lušperškega gradu so bili sicer nekoliko težje dostopni ter hkrati iz tršega kamna, kot je bil sosednji Freudenberg (Sapač, 2016, 6–7),²³ zato so se ostanki ohranili vse do danes (Sapač, 2016, 37). Lušperški grad najdemo omenjen tudi v konjiški krstni knjigi, in sicer pri vnosu za leto 1611 (NŠAM 174, Krstna knjiga Slovenske Konjice 1604–1611, 323; Stegenšek, 1909, 95; Sapač, 2016, 37)²⁴. Še nekaj let nazaj so bile grajske razvaline še skoraj identične tistim, ki sta jih v 20. stoletju dokumentirala Stegenšek (leta 1909) in Stopar (leta 1991). Od leta 2013 so ostanki lušperškega gradu razglašeni za kulturni spomenik (Sapač, 2016, 37). Med širšim slovenskim prebivalstvom je grad danes tako rekoč popolnoma nepoznan. Med lokalnim zreškim prebivalstvom je danes še zmeraj razmeroma poznan Freudenberg, medtem ko sta Jamnik in Lušperk skoraj docela utonila v pozabo²⁵.

* * *

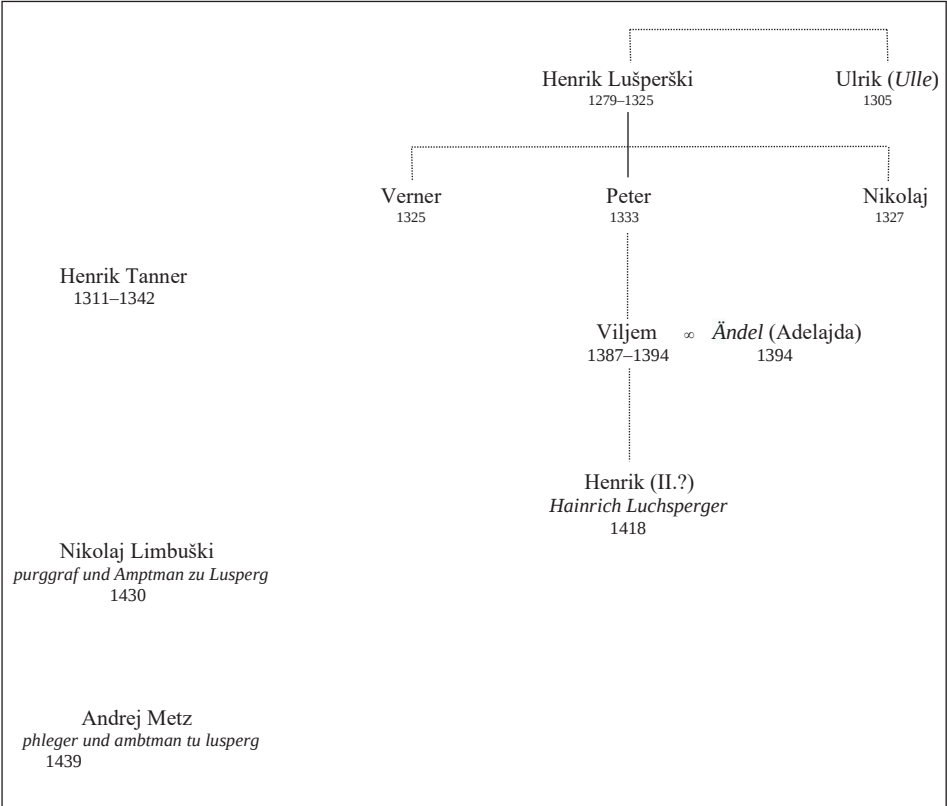
Za konec je moč skleniti, da je rodbina Lušperških najverjetneje res izvirala iz spremstva grofov Vovbrških, a jim je to slednjič bolj škodilo kot koristilo. V službi Vovbrških se niso uspeli vojaško, politično ali rodbinsko povzpeti, prav tako so Vovbrški razmeroma hitro izumrli. Tako so Lušperški ostali še brez močnejših zaščitnikov in bili v naslednjih desetletjih obsojeni na politično životarjenje. Njihov grad je v virih bolje zastopan šele v času celjsko-habsburške fajde, ko je rodbina že izumrla, grad pa je prav tako doživel svoj konec oziroma ga niso več obnovili.

23 Skupaj z Jamnikom tvorita Freudenberg in Lušperk nekakšen navidezen trikotnik okoli današnjih Zreč-Freudenberg s severne strani, Lušperk proti zahodu, Jamnik pa na južni strani.

24 Tega leta je bil pod gradom očitno krščen neki Matija, ki je bil Andrejev zakonski sin. *17. Februarii baptisatus e. fetus nomine Mathia legitimus filius Andreae sub Arce Lushperk* (NŠAM 174, Krstna knjiga Slovenske Konjice 1604–1611, 323).

25 Za ta podatek se zahvaljujem Marku in Robiju Koprivniku.

POSKUS REKONSTRUKCIJE DRUŽINSKEGA DREVESA
RODBINE LUŠPERŠKIH

LUŠPERK CASTLE AND ITS INHABITANTS BETWEEN THE
THIRTEENTH AND FIFTEENTH CENTURIES*Martin BELE*

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History, Koroška 160, 2000 Maribor

e-mail: martin.bele@gmail.com

SUMMARY

The topic of this article is the little-known castle of Lušperk, the ruins of which lie some three kilometers northwest of Zreče. The article's timeframe encompasses the thirteenth and fifteenth centuries. The estate on which the castle was built was originally owned by the Diocese of Gurk. The castle was first mentioned in 1279, as part of the name of a Henry (1279–1325), whose origin is unclear. Henrik may have been related to the Styrian ministeriales of Maribor or (much more likely) came from the retinue of the Counts of Heunburg. Considering his (still uncertain) 'Heunburg pedigree', Henrik was quite an exception among the many Styrian, Salzburg and Gurk ministeriales in his area of residence. According to the witness lists, he had contacts with members of the local nobility in Styria and Carinthia, but apparently never played an active role in these contracts. In addition to him, a man named Ulrich of Lušperk should be mentioned. In the 1330s, we trace Werner, Nicholas and Peter. While it is certain that Peter was Henry's son, this cannot be said about Werner and Nicholas. We also come across a William who may have been a member of the clientele of the Counts of Celje. The final member of the family attested in the sources may be another Henry, mentioned in 1418. Other men, mentioned in connection to the castle later, no longer belonged to this family. In July 1439, Bishop John of Gurk paid Andrew Metz, the administrator of Lušperk, for the damage he suffered during the feud with the Counts of Celje. After that, Lušperk was apparently never rebuilt

Keywords: Lušperk, Maribor, Duchy of Styria, Habsburgs, Lords of Maribor, Counts of Celje, Diocese of Gurk

VIRI IN LITERATURA

- Ardelt, Rudolf (1962):** Beitrag zur Geschichte der Grafen und Freiherren von Lasberg. Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines, 107, 290–321.
- AS 1063** – Arhiv Republike Slovenije (ARS), Zbirka listin (SI_AS_1063)
- Beiträge** – Beiträge zur Erforschung steierischer Geschichte, XXXVII.–XL. Ur. Thiel, Viktor, Loserth, Johann, Mell, Anton & Hans Pirchegger. Graz, Verlag des Historischen Vereines, 1914.
- Bele, Martin (2012):** Posesti Krške škofije na področju današnje slovenske Štajerske v drugi polovici 13. stoletja – 1. del. Studia Historica Slovenica, 12, 2/3, 543–571.
- Bele, Martin (2018):** Štajerske deželne službe pred letom 1311. Studia Historica Slovenica, 18, 3, 631–660.
- Bele, Martin (2021):** Limbuš in Limbuški med 12. in 14. stoletjem. Kronika, 69, 2, 215–228.
- Blaznik, Pavle (1986):** Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500; A–M. Maribor, Obzorja.
- CKL** – Kos, Dušan (ur.) (1996): Celjska knjiga listin I: listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341. Ljubljana, Celje, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Muzej novejšje zgodovine.
- DAK** – Diözesanarchiv Klagenfurt (DAK), Kopialbuch.
- Darovec, Darko, Ergaver, Angelika & Žiga Oman (2017):** The Language of Vengeance: A Glossary of Enmity and Peace. Acta Histriae 25, 2, 391–432.
- Dopsch, Heinz, Brunner, Karl & Maximilian Weltin (1999):** Österreichische Geschichte; Die Länder und das Reich; Der Ostalpenraum im Hochmittelalter. Wien, Ueberreuter.
- Fugger Germadnik, Rolanda (2014):** Grofje in knezi Celjski. Celje, Pokrajinski muzej.
- GZM II** – Mlinarič, Jože (ur.) (1976): Gradivo za zgodovino Maribora, 2. zvezek. Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor.
- GZM III** – Mlinarič, Jože (ur.) (1977): Gradivo za zgodovino Maribora, 3. zvezek. Ur. Mlinarič, Jože. Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor.
- GZM IV** – Mlinarič, Jože (ur.) (1978): Gradivo za zgodovino Maribora, 4. zvezek. Ur. Mlinarič, Jože. Maribor, Pokrajinski arhiv Maribor.
- GZS II** – Kos, Franc (ur.) (1906): Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, 2. knjiga. Ljubljana, Leonova družba.
- GZS III** – Kos, Franc (ur.) (1911): Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, 3. knjiga. Ljubljana, Leonova družba.
- Hajdinjak, Boris & Polona Vidmar (2008):** Gospodje Ptujski – srednjeveški vitezi, graditelji in meceni. Ptuj, Pokrajinski muzej.
- Jakič, Ivan (1999):** Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine. Dopolnjeni ponatis. Ljubljana, DZS.
- Komac, Andrej (2006):** Od mejne grofije do dežele: Ulrik III. Spanheim in Kranjska v 13. stoletju. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Kos, Dušan (2005):** Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. Stoletja. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kosi, Miha (2008):** Dežela, ki je ni bilo: Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja. *Studia Historica Slovenica* 8, 2–3, 527–564.
- Kosi, Miha (2011):** Visoki in pozni srednji vek (10.–15. stoletje). V: Bajt, Drago Bajt & Vidic, Marko (ur.): Slovenski zgodovinski atlas. Ljubljana, Nova revija, 59–103.
- Kraßler, Josef (1968):** Steirischer Wappenschlüssel. Graz, Steiermärkisches Landesarchiv.
- Krones, Franz (1900):** Landesfürst, Behörden und Stände des Herzogthums Steier: 1283–1411. Graz, Styria.
- Lackner, Christian (2002):** Hof und Herrschaft: Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzoge (1365–1406). Wien, Oldenbourg.
- Lackner, Christian (2015a):** Die Länder und das Reich (907–1278). V: Winkelbauer, Thomas (ur.): Geschichte Österreichs. Ditzingen, Reclam, 63–109.
- Lackner, Christian (2015b):** Vom Herzogtum Österreich zum Haus Österreich (1278–1519). V: Winkelbauer, Thomas (ur.): Geschichte Österreichs. Ditzingen, Reclam, 110–158.
- Lazar, Tomaž (2012):** Vloga gradov v srednjeveškem vojskovanju. *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 60, 3, 443–464.
- Lechner, Karl (1994):** Die Babenberger; Markgrafen und Herzoge von Österreich. Wien, Köln, Weimar, Böhlau.
- Loehr, Maja (1937):** Der Steirische Reimchronist „her Otacher ouz der Geul“. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 51, 89–130.
- MDC I – Jaksch, August von (ur.) (1896):** *Monumenta Historica Ducatus Carinthiae*, Band I. Klagenfurt, F. v. Kleinmayr.
- MDC VI – Jaksch, August von (ur.) (1958):** *Monumenta historica ducatus Carinthiae* VI. Ur. Wiessner, Hermann. Klagenfurt, F. v. Kleinmayr.
- MDC VII – Jaksch, August von (ur.) (1961):** *Monumenta historica ducatus Carinthiae* VII. Ur. Wiessner, Hermann. Klagenfurt, Kärntner Landesarchives.
- MDC VIII – Jaksch, August von (ur.) (1963):** *Monumenta historica ducatus Carinthiae* VIII. Ur. Wiessner, Hermann. Klagenfurt, Geschichtsverein für Kärnten.
- MDC IX – Jaksch, August von (1965):** *Monumenta historica ducatus Carinthiae* IX. Ur. Wiessner, Hermann. Klagenfurt, Geschichtsverein für Kärnten.
- MDC X – Jaksch, August von (1968):** *Monumenta historica ducatus Carinthiae* X. Ur. Wiessner, Hermann. Klagenfurt, Geschichtsverein für Kärnten Geschichtsverein für Kärnten.
- Metze –** *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* von Matthias Lexer. <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=Lexer&lemid=A00001> (zadnji dostop: 2023-11-29).
- Mihelič, Darja (2021):** Motivi iz slovenske zgodovini v pesniškem opusu Antona Aškerca. *Acta Histriae*, 29, 2, 337–362.

- Mlinar, Janez (2005):** Podoba Celjskih grofov v narativnih virih. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.
- Nared, Andrej (2002):** Seznam „deželnih sovražnikov“ iz okoli leta 1440 ali podoba fajde iz prve roke. Zgodovinski časopis, 56, 3–4, 327–344.
- NŠAM 174** – Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM), Slovenske Konjice (174), Krstna knjiga 1604–1611 (02615).
- Niederstätter, Alois (1999):** Österreichische Geschichte; Das Jahrhundert der Mitte: an der Wende vom Mittelalter zur Neuzeit. Wien, Ueberreuter.
- Niederstätter, Alois (2001):** Österreichische Geschichte; Die Herrschaft Österreich; Fürst und Land im Spätmittelalter. Wien, Ueberreuter.
- Obersteiner, Jakob (1969):** Die Bischöfe von Gurk: 1072–1822. Klagenfurt, Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten.
- Oman, Žiga (2022):** Vmb sölischen mütwillen – napoved sovražnosti Sigmunda pl. Weißpriacha z Mute samostanu Šentpavel v Labotski dolini. Kronika, 70, 2, 267–284.
- Orožen, Ignac (1854):** Celska kronika. Celje, J. Jeretin.
- Otorepec, Božo (1996):** Seznam „deželnih sovražnikov“ na Kranjskem in Štajerskem iz okoli leta 1440. Iz borb med Celjskimi grofi in Habsburžani v letih 1436–1443. V: Rajšp, Vincenc (ur.): Grafenauerjev zbornik. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Filozofska fakulteta, Pedagoška akademija, 331–342.
- Ottokars Österreichische Reimchronik** – Seemüller, Joseph (ur.) (1890, 1893): Ottokars Österreichische Reimchronik, MGH Dt. Chron. 5/1 in 5/2. Hannover, Hahnsche Buchhandlung.
- PAM 1808** – Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Zbirka mikrofilmov (fond SI_PAM 1808).
- Pirchegger, Hans (1952):** Die Herrschaft Marburg. Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, 43, 1952, 14–55.
- Pirchegger, Hans (1956):** Die Herrschaften des Bistums Gurk in der ehemaligen Südsteiermark. Klagenfurt, Geschichtsvereine für Kärnten.
- Pirchegger, Hans (1962):** Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte. München, Oldenbourg.
- Ravnikar, Tone (2001):** Prehod gradu in gosposčine Helfenberg v roke Žovneških gospodov. Studia Historica Slovenica, 1, 1, 327–344.
- Ravnikar, Tone (2020):** Maribor v 13. stoletju. 1. del: Plemstvo v Mariboru in njegovi okolici na prelomu 12. v 13. stoletje. Studia Historica Slovenica, 20, 1, 41–66.
- Ravnikar, Tone (2021):** Maribor v 13. stoletju. 2. del: Cerkevne institucije v mestu in okoli njega. Studia Historica Slovenica, 21, 1, 41–72.
- Ravnikar, Tone (2007):** Po zvezdnih poteh: Savinjska in Šaleška dolina v visokem srednjem veku Velenje, Muzej.
- Ravnikar, Tone & Aleš Maver (2018):** Mestno plemstvo v Slovenj Gradcu med 13. in 15. stoletjem. Acta Histriae, 26, 1, 55–78.

- Ravnikar, Tone (2019):** Usnjarstvo v srednjeveških mestih slovenske Štajerske. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije, Series historia et sociologia*, 29, 3, 393–404.
- RHSt I** – Weisflecker, Hermann & Annelies Redik (ur.) (1976): *Regesten des Herzogtums Steiermark, Erster Band, Quellen zur Geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 1308–1319*. Graz, Historische Landeskommission für Steiermark.
- RHSt II** – Härtel, Reinhard & Annelies Redik (ur.) (2008): *Regesten des Herzogtums Steiermark, Zweiter Band, Quellen zur Geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 1320–1330*. Graz, Historische Landeskommission für Steiermark.
- Sapač, Igor (2016):** Freudenberg, Lušperk, Jamnik: zreški gradovi med včeraj, danes in jutri. Maribor, Zreče, Fakulteta za gradbeništvo, prometno inženirstvo in arhitekturo, Oddelek za arhitekturo, Občina Zreče.
- Snoj, Marko (2009):** Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen. Ljubljana, Modrijan, Založba ZRC.
- Stegenšek, Avguštin (1909):** Konjiška dekanija. Maribor, Pisatelj.
- StLA, AUK** – Steiermärkisches Landesarchiv (StLA), Allgemeine Urkundenreihe (AUK).
- StLA, HS** – StLA, Handschriften (HS).
- Stopar, Ivan (1991):** Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji: druga knjiga: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje. Občine: Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Ormož, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice. Ljubljana, Park, Znanstveni tisk, Filozofska fakulteta.
- Štih, Peter (1996):** Celjski grofje, vprašanje njihove deželnoknežje oblasti in dežele celjske. V: Rajšp, Vincenc (ur.): *Grafenauerjev zbornik*. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Filozofska fakulteta, Pedagoška akademija, 227–256.
- Štih, Peter (2007):** Zgodovinsko o Hemi Krški. V: Dolinar, France (ur.): *Emina romarska pot*. Podsreda, Kozjanski park, 6–23.
- Štih, Peter & Simoniti, Vasko (2009):** Na stičišču svetov; Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja. Ljubljana, Modrijan.
- UBSt III** – Zahn, Joseph von (ur.) (1903): *Urkundenbuch der Herzogthums Steiermark, Band III*. Graz, Verlag des Historischen Vereines für Steiermark.
- Zahn, Joseph von (1893):** *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*. Wien, Hölder, 1893.